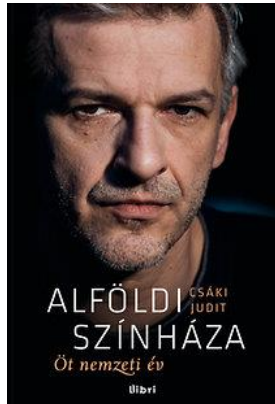

Spira Veronika: Miniesszék IV.

Alföldi

Csáki Judit: Alföldi színháza. Öt nemzeti év című könyvéről

Csáki Judit és Alföldi Róbert

Csáki Judit többszölamú dokumentumkönyvet írt az Alföldi Róbert vezette Nemzeti Színház öt évéről, amelyben megszólalnak színészek, rendezők, írók, kritikusok, és maga Alföldi Róbert is.

Évadról évadra végigkövethetjük a bemutatókat, a színház saját nyelvének, művészi arculatának mind markánsabbá válását, a színészek társulattá formálódását, olyan társulattá, amelynek van saját szemlélete, saját közönsége, és amely sokféle játéktílusra képes. A Nemzeti Színház, „*ez a plázaszerű csúnya ház... a faluvégén*” (Nádasdy Ádám) „helyé” vált ebben az öt évben, ahol mindig történt valami emlékeztető: felolvasószínház, kiállítás, vendéjáték, koncert, lemezbemutató, előadói est, beszélgetés a nézőkkel, „kritikai esték”.

Az Alföldi-féle Nemzeti Színház nyitott volt és közösségteremtő. Honlapján egymásra találtak a nézők, véleményt mondtak az előadásokról, a színészek játékaról, felhívták egymás figyelmét rendezvényekre, színházjegyeket cseréltek.

Csáki Judit könyvének sok arca, sok rétege van. Az egyik a dokumentálás, a tények rögzítése. Megtaláljuk benne az öt év minden bemutatójának adatait, a szereposztást, a rendezőt, a dramaturgot, a díszlet- és jelmeztervezőt, az előadások számát és az összesített nézőszámot, az előadásra fordított költségeket és a jegybevételek összegét. Megtudjuk az állami támogatás változásait (csökkenésének mértékét) évről évre. Ezek az adatok lehetővé teszik a tárgyyszerű elemzést, és elébe mennek a tények bármiféle későbbi manipulálásának.

Csáki Judit könyve színházművészeti dokumentum is. Regisztrálja az előadások létrejöttének, művészi megalkotásának folyamatát, eredményét, színházkritikai és közönségviszhangját. Jelen vannak benne dokumentumértékű reflexiók, interjúk, amelyekben a színészek, rendezők, szerzők mondják el tapasztalataikat a közös munkáról. Alföldi kiegészítései, megjegyzései pedig minden fejezetben jelen vannak, meg-megszakítva a főszöveget.

Alföldi vitatkozik, helyesbít, kiegészít mindhárom szerepében: igazgatóként, rendezőként, színészként. Önmagára, korábbi érzéseire, gondolataira is reflektál, értelmezi döntései motívumait. A könyv végén a vele készült záró-interjúban összegezi, mit is jelentett neki ez az öt év, mit ért el és miben lett más, mint öt évvel korábban volt. *„Felnőtt lettem, talán most végleg” „(...) lett egy állampolgári, értelmiségi felelősségem azzal kapcsolatban, hogy miben élünk, és miről kell beszélni.”*

A reflexió is többszólamú. Csáki Judit minden fejezetben megszólaltat olyan művészeket, akiknek az adott évadban egy-egy kiemelkedő előadás létrejöttében fontos szerepük volt, színészeket, mint Rába Roland, László Zsolt, Molnár Piroska, Blaskó Péter, Básti Juli, Udvaros Dorottya, Stohl András vagy Bánfalvi Eszter, rendezőt és szerzőt, mint Mohácsi János és Závada Pál.

Az öt évad történetét olyan összegező értékelések, értelmezések zárják, mint az Ascher Tamással illetve Koltai Tamással készült interjú, Nádasdy Ádám verse, Esterházy Péter, Makranczi Zalán, Znamenák István és mások beszédeinek szövege, amelyek a búcsúesten hangzottak el. A könyvet az Alföldivel készített, már említett interjú zárja, utószóként pedig Parti Nagy Lajos „meséje” olvasható a színházról, és azokról, akik a vesztét akarták.

Milyen kép bontakozik ki Csáki Judit könyve alapján az Alföldi vezette Nemzeti Színházról? Mindenekelőtt olyan színház volt, amely széles közönség számára mai kérdésekről szólt mai nyelven. A *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországban* például a kirekesztésről, a gyűlölködésről, a tömegpszichózis romboló hatásáról. Arról, hogy a tömegakarát milyen hatással van az egyénre, legyőzi morális ellenállását, az emberség és segítőkészség szavát.

Az *Egyszer élünk*, amely a magyarok szenvedéseiről szól a 20. század 40-es éveitől a 70-es évekig, és arról, hogyan lettek az emberek tömegei a fájdalom, a meghurcoltatás, az erőszak, az árulás és becsapás áldozataivá. De arról is, hogy a túlélési vágy maga is milyen pusztítást okozhat, ha kényszeres amnéziával jár. Mert emlékezni nemcsak fájdalmas, de gyakran veszélyes is. *„Aki meghalt, meghalt, ne bolygassuk a múltat”*. Az elfelejtettek serege a szemünk előtt nő egyre nagyobbá az elhurcolt zsidóktól a Don-kanyarban elpusztultakon át az orosz katonák által

megerőszakolt és meggyilkolt asszonyokig és lányokig, a Gulágra hurcoltakig. Az előadás azzal szembesíti a nézőket, hogy a kényszeres felejtés megakadályozza a halottak méltó elszíratását, a bűnök bevallását, az embertelenséggel és a megalkuvással való szembenézést.

A *Magyar ünnep* Závada *Idegen testünk* c. regényének néhány cselekményszálát és szereplőjét kiemelve készült, és ugyancsak a 20. századi magyar történelem neuralgikus pontjait jeleníti meg, és ugyancsak a múlttal való szembenézésre tesz kísérletet.

1940-nel és a második bécsi döntéssel kezdődik, a bevonulással Észak-Erdélybe. Ezekről az eseményekről is hallgatni szoktunk, így ezek a múltbeli terhek is a jelent mérgezik.

A bevonulás Kolozsvárra kinek öröm, kinek tragédia. A magántörténetek visszatekintve Trianonig és előretekintve 47-ig számos sorsot villantanak fel, amelyekben a szerepek gyakran

összekeverednek, az áldozaté, az ellenállóé, az árulóé, a fajvédőé, a besúgóé, a megmentőé. Egymás melletti valóságalelemek az öröm, az elégtétel érzése, az atrocitások, a hatalmi arrogancia, a csalódás, a frissen bevezetett zsidótörvények okozta kirekesztés, kifosztás és elhurcolás, a könyvégetés, az ellenállás, az életveszély és a keserűség. A darab emblémája a bocskairuhás kisfiú sárga csillaggal a mellén. A darab nagy siker volt, a ciklus végéig játszották.

Nagyon egyszerűen, mégis erősen, helyenként provokatívan kérdező színház lett Alföldi Nemzeti Színháza, amely a múltat kutatta, de elsősorban a jelenre reflektált. Felnőttként kezelte a nézőket, és párbeszédre, vitára invitált.

Már a színház bemutatkozása, a felütés, a beköszöntő is programadó volt. Jelezte, hogy az új igazgató a fiatalok számára akar korszerű nyelven, igényesen, a mai problémákra érzékenyen reagáló színházat építeni. Szorokin *A jég* c. darabja a Trafóból érkezett. A Krétakör Színház előadását Mundruczó Kornél adaptálta a Nemzeti színpadára, a Nemzeti színészeit is bevonva a munkába.

A frissen érkezett fiatalok azonnal komoly és nagy önállóságot, kreativitást követelő feladatot kaptak Alfölditől, az igazgatótól, egyúttal az új *Bánk bán* előadás rendezőjétől. Önállóan kellett összerakniuk, kidolgozniuk egy-egy jelenetet a Katona művéből, hogy lássa, ki melyik szerepre lesz alkalmas. „*Lélegzetelállítóak voltak*”- emlékezik vissza Alföldi a fiatalok által előadott jelenetekre. De hát, jegyzi meg Alföldi: „*Katona is huszonhárom éves volt, amikor a darabot írta*”. A *Bánk bán junior* Alföldi rendezésében nagy sikert aratott. Mind az öt évadban telt házzal játszották.

Milyen volt a Nemzeti repertoárja? Ha végignézzük a művek listáját, hagyományos nemzeti színházi programmal találkozunk:

A világirodalom klasszikusai közül műsoron volt Euripidész (*Oresztész*), Shakespeare (*Lear*, *A velencei kalmár*, *Hamlet*), Webster (*Amalfi hercegnő*), Molière (*A fősvény*), Schiller (*Ármány és szerelem*), Racine (*Atália*), Kleist (*Amphitryon*), Csehov (*Három nővér*, *Sirály*), G.B. Shaw (*Szent Johanna*).

Csehov: Sirály (Tompos Kátya, Földi Ádám, Tenki Réka. Rendezte: Alföldi Róbert)

A magyar klasszikusok közül mindhárom alapművet új rendezésben játszották (*Bánk bán*, *Csongor és Tünde*, *Az ember tragédiája*)

A huszadik századi és mai világirodalomból: Brecht, Gorkij, Tennessee Williams, Reginald Rose, Klaus Mann, John Osborne, Heiner Müller, Botho Strauss, Martin Sperr, Mika Myllyaho, Szorokin, George Tabori, Ulrich Hub, Tony Kushner műveit játszották.

Náthán gyermekei (Kulka János)

George Tábori: Mein Kampf (fekete komédia – Törőcsik, Mátyássy Bence)

Heiner Müller: Kvartett (Udvaros Dorottya, Alföldi Róbert. Rendezte: Gergye Krisztián)

A modern és a mai magyarok közül bemutatták: Bródy Sándor, Móricz Zsigmond, Remenyik Zsigmond, Sütő András, Fejes Endre, Kacsóh Pongrác-Heltai Jenő, Weöres Sándor, Esterházy Péter, Térey János, Székely Csaba, Lázár Ervin, Závada Pál, Mohácsi István-Mohácsi János-Kovács Márton egy-egy művét.

És ne feledjük a Nemzeti által kiírt dráma-pályázatot, amelynek többek között az Esterházy, a Závada és más új művek megszületését, és sikeres előadásokat köszönhet a magyar irodalom és a magyar színház.

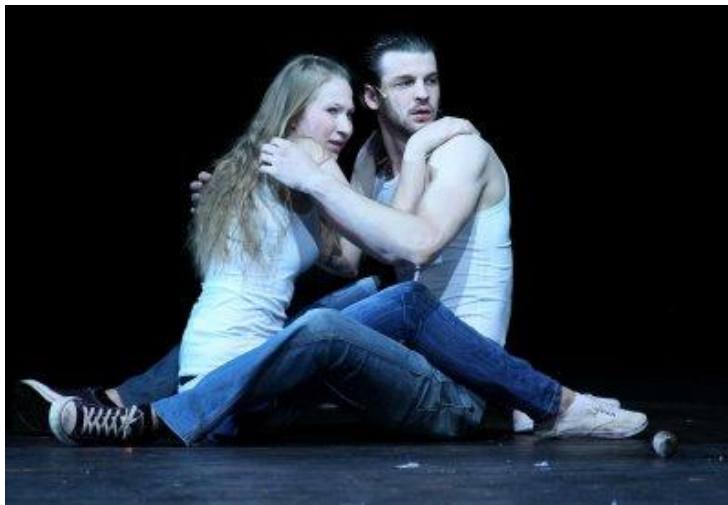

Bródy Sándor: A tanítónő (Szilágyi Csenge és Nagy Zsolt Rendezte: Novák Eszter)

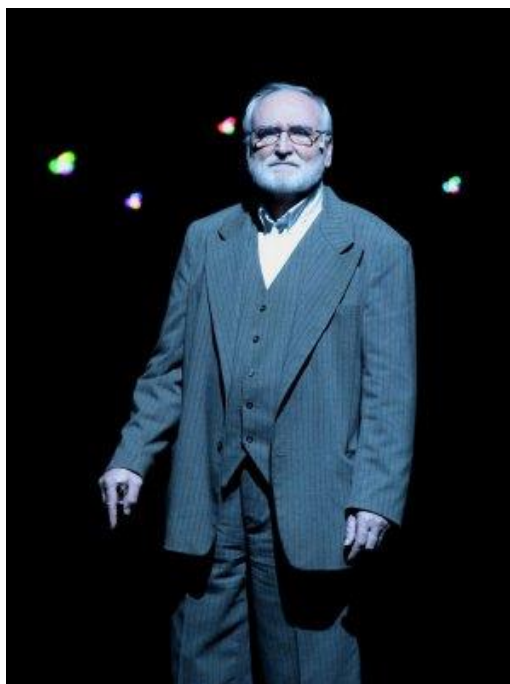

Esterházy: Én vagyok a Te (rendező, Gothár Péter) Rába Roland

Ami pedig a Nemzeti játékstílusát illeti, több színházi szakember véleménye egybeesik. Mohácsi János szerint nem volt kísérleti színház, nem keveseknek, nem a vájtfülűeknek szólt. Igényes volt, modern, bátor, és komoly közönséget vonzott. Ascher Tamás szerint nagy erénye volt, hogy a fiatalokhoz közel vitte a klasszikusokat, megismertette őket a mai drámairodalommal. Az ő ízlése szerint ugyan sok mindent kicsit leegyszerűsített, de igényesen kiválasztott, fontos kérdéseket vetett fel. Blaskó Péter a Tragédiával kapcsolatban nyilatkozott úgy, hogy a fiatalok unni szokták Madách művét, de a Nemzeti előadása olyan pörgős és érdekes volt számukra, hogy nagy sikert aratott a körükben. Koltai Tamás szerint az innováció a Nemzetiben sosem volt túlságosan avantgárd. Saját nyelve, saját szemlélete volt, amellyel megteremtette a saját közönségét.

Ádám és Éva (Tenki Réka, Szatory Dávid)

Az Úr (Blaskó Péter)

Tenki Réka, Szatory Dávid, László Zsolt

A Nemzeti sokféle stílusban volt képes játszani, és ezt annak is köszönhette, túl a darabok megválasztásán, hogy Alföldi igazgatóként bátran élt a rendezők minél szélesebb körének meghívásával. Rendezett itt Gothár Péter, Mohácsi János, Valló Péter, Sopsits Árpád, Sebestyén Aba, Zsótér Sándor, Balázs Zoltán, Tengely Gábor, Dömötör András és mások. Alföldi maga is rendezett évente 2-3 darabot. A külföldiek közül Andrei Serban (*Három nővér*, *Angyalok Amerikában*), a Nemzeti színészei, színész-rendezői közül Znamenák István, Gáspár Sándor és Rába Roland, illetve a táncos-koreográfus Gergye Krisztián. Sokféle rendező sokféle játékmódot jelentett, de mindegyikük sokat tett a társulat-építésért, művészi színvonal emeléséért.

Andrei Serban

(Rendezései a Nemzetiben: *Három nővér*, *Angyalok Amerikában*)

Három nővér (Alföldi Róbert, Schell Judit. Rendezte: Andrej Serban)

Fontos szerepük volt a Nemzeti Színház életében a vendégjátékoknak, vendégelőadásoknak is. Láthattak a nézők és a társulat is Purcarete, Lev Donyin, Serban és más neves rendezők előadásaiból:

Kolozsvári Állami Magyar Színház: Csehov: Ványa bácsi, rendező Andrei Serban

Szabadkai Népszínház: Müller Péter – Seres Rezső Szomorú vasárnap

A Szentpétervári Malij tyeatr: Shakespeare: Lear király. rendezte Lev Dogyin

A szombathelyi színház: Az ügynök halála. Wily Lomann szerepében Jordán Tamás

A győri Vaskakas Bábszínház: Parti Nagy Lajos mesék

Nagyszebeni Színház: Caragiale: Farsang. Rendezte: Purcarete

Wedekind: Loulou. Rendezte: Purcarete

Marosvásárhelyi Színház és a Yorick Stúdió együttműködése: Székely Csaba: Bányavirág.

Rendező: Sebestyén Ábá. A következő évben megrendezi nemzetis színészekkel is

Craiovai Színház: Camus: Caligula, rendezte: Bocsárdi László

Müncheni Mammerspiele: A vadon szava. Rendezte Alvis Hermanis

Wuppertali Táncszínház, Pina Bausch-rendezés

Láthatnak a nézők és a társulat Bodó Viktor, Rusznyák Gábor, Sikora János, Nagy József és mások rendezését, és még számos más előadást, például a független színházakkal folyt együttműködés keretében:

PanoDráma: Szóról szóra – a cigánygyilkosságokról, a Gólem színház előadásai stb.

Csáki Judit könyve azonban nem csupán színházművészeti, színháztörténeti, de egyúttal kordokumentum is. Bár a szerző a színházépítő munka és nem a politikai támadások krónikása, mégis jelen van ez is a kötetben, hiszen megkerülhetetlen tény, hogy a színház igazgatója, és a színházban folyó művészi munka folyamatos politikai támadások, lejárató kampányok,

karaktergyilkossági kísérletek célpontja volt. A megszólaló művészek, színházi szakemberek ugyanakkor egybehangzóan azon a véleményen vannak, hogy Alföldi higgadtan, méltósággal viselte a támadásokat. Válasza mindig a még koncentráltabb, még céltudatosabb művészi munka volt. *„Ilyen elegánsan, úriember módra, tartását megőrizve, mondhatnám humorral – ha keserű humorral is – én nagyon kevés embert láttam felelős pozícióban viselkedni, és állni a sarat”* – vélekedik Koltai Tamás.

A megszólaló művészek közül többen is kiemelik Blaskó Péter kiállításának fontosságát és erkölcsi-emberi értékét Alföldi és a színház művészi teljesítménye mellett, amikor éppen *Az ember tragédiája* kapcsán érte újabb támadás. Blaskó Péter, aki a darabban az Úr szerepét játszotta, elmondja, hogy lelkiismereti okokból nem hagyhatta szó nélkül a színvonalatlan és megalapozatlan támadást. *„Felháborít – nyilatkozta egy helyütt –, amikor képviselők csak a balhé kedvéért és önmaguk előtérbe helyezéséért fényképeket mutogatnak a parlamentben úgy, hogy nem is ismerik a témát, amiről beszélni szeretnének. A közös munka, a közösen elért sikerek összekovácsolták a Nemzeti társulatát. A Tragédiát eddig ötször játszottuk, a közönség, különösen a fiatalság, nagyszerűen fogadja, élvezi a pörgős előadást, ami nem hagyja lankadni a figyelmüket.”* Az előadást Alföldi rendezte.

Blaskó megszólalása azért is volt mindenki számára emlékezetes, mert ő volt az, aki 2008-ban visszautasította a Kossuth-díjat, mert nem szándékozott kezét fogni az akkori miniszterelnökkel. Csak három évvel később, Orbán Viktor és Schmitt Pál kezéből vette át a kitüntetést.

Csáki Judit, mint említettük, a színház művészi munkájának, és nem a politikai támadásoknak a krónikása. Nem kérdezi Alföldit a támadásokról, a politikusokkal történt találkozásairól. Nem ismerteti az igazgatói pályázat menetét, a méltatlan és álságos szakmai bizottságosdit. Nem szól Alföldi utódának a cselekedeteiről, nyilatkozatairól, viselt dolgairól. Ha ezekre történnek is utalások, annak soha nem ő a kezdeményezője, hanem a könyv szereplői, interjúalanyai, a színház művészei, a szakma képviselői. Kivétel a 2010. decemberi tüntetés, amelynek néhány jellemző mozzanatát Csáki Judit szemtanúként jeleníti meg, anélkül, hogy részletezné az eseményeket. A kiemelt mozzanatok így is jól dokumentálják a történetek esszenciáját:

Láthatjuk a szélsőjobbos tüntetőket térképpel a kezükben leszállni a villamosról. Nyilvánvaló, hogy azt sem tudják, hol a színház, sosem jártak itt, nem látták egyetlen előadását sem. Hangoskodni, gyűlölködni, az ott folyó munka megszüntetését, az igazgató eltávolítását követelni azonban számukra enélkül is lehetséges.

Beszédes, ahogy az igazgató és a színház reagál az eseményekre. Saját költségükön biztosítják a világitást, forró teát és zsíroskenyeret osztanak a decemberi hidegben. Emblematikus az a kis epizód is, amikor egy idősebb, disztिंगvált, kissé kopottas úriember összetéveszti a két tömeget, és a színház mellett tüntetők közé keveredik. Csillag Ádám a kamerájával dokumentálja az eseményeket, mikrofonja körbejár. Mindenki elmondhatta, amit fontosnak tart a Nemzeti Színházzal kapcsolatban. A disztिंगvált úr a kártevők eltávolításának fontosságáról, meg a semlegesítés szükségességéről beszél. Csáki Judit teával kínálja, majd átkísérti az ordító, gyűlölködő mocskolódók csoportjához. „Miért kedves velem?”- kérdezi az idős úr. Végül nem vegyült el a csöcselék közé. Később, a villamosmegállóban kissé szégyenkezve néz össze az őt korábban megvendéglő, a színház mellett tüntetőkkel.

Alföldi az erkélyről nézte az országgyűlési képviselők vezényletével folyó artikulálatlan gyűlöletkampányt, a zsidózó, buzizó csőcseléket. Törőcsik Mari fogta a kezét, Garas Dezső felajánlotta, hogy ha kell, tús lesz helyette.

A hatalmi célokból szabadjára engedett gyűlölködés, a normalitás, a társadalmi megbékélés ellen rohamcsapatként felhasznált csőcselék minden diktatúra jól bevált eszköze. Épp olyan közhely, mint a felbízott, vérszemet kapott kliensek militáns fellépése a lecserélésre kijelölt csoportok tagjai ellen. Éppen ez folyt több szinten a Nemzeti ellen is. Ez ugyanis a politikai elitváltás jól ismert receptje. Csáki Juditnak nem célja ezeknek a jelenségeknek az elemzése, de az a néhány emblemikus mozzanat, amelyet mégis felvillant, hitelesen jelzi a hatalmi-politikai kontextust, amelyben Alföldi Róbert nemzeti színházi működése, majd menesztése zajlott.

Ilyen emblemikus epizódokat beszélnek el a megszólaltatott színészek is, amikor arról számolnak be, hogy miként folytak a leendő igazgatóval a szerződésükről szóló tárgyalások. Molnár Piroskát az új igazgató szerette volna megnyerni. Azzal indította a beszélgetést, hogy *„szeretném, ha a művésznő maradna”*, majd azt is hozzátette, hogy *„ha maga a színpadon van, az színház”*. Ez bármilyen hízelgő volt is, Molnár Piroska nem maradt: *„(...) amikor már templomról, szakrális helyről és főszenelésről nyilatkozott, akkor úgy gondoltam, hogy én nem szeretnék templomban dolgozni.”* De válaszképpen csak annyit mondott, hogy sajnos, már elígérkezett a Tháliába.

Stohl Andrással is hasonló esett meg. Ő is hezitált, maradjon-e. Időt kért. Tulajdonképpen nem értette, főleg a *Mephisto* után, hogy miért ragaszkodik hozzá a leendő igazgató. Pár nap múlva Eperjes Károly hívta fel telefonon azzal, hogy válasszon, milyen szerepet szeretne játszani az *Éjjeli menedékhelyben*. Stohl megrökönyödött. Még igent sem mondott. És Eperjes Károlynak, aki egyelőre még nem tagja a színháznak, mi köze van az egészhez? Amikor erre nevetve rákérdezett a következő találkozáskor a leendő igazgatóval, a válasz sértődött megjegyzés volt: *„azért nem kell rögtön kinevetni”... és bemerevedett. Ekkora frusztrációval én nem tudok mit kezdeni*”, jegyezte meg Stohl András. És feltehetőleg ösztönösen ráérezett a személyiségtorzulás egyik gyökerére.

A kordokumentum része az is, amit a záró interjúban Alföldi elmond az utolsó öt hónapról. Ugyanis Fekete Péter békéscsabai igazgatót miniszteri biztosnak nevezték ki a Nemzeti Színházhoz, hogy az átadás-átvételt lebonyolítsa a leendő igazgató helyett, akinek nem volt erre ideje, vagy kedve. De ez csak ürügy volt. Igazából szerettek volna valami szabálytalanságot találni, de nem sikerült.

A miniszteri biztos felhatalmazása először széleskörű lett volna. Alföldi azonban levelet írt a miniszternek: ebben az esetben ő azonnali hatállyal felmond. Végül a miniszteri biztos hatáskör nélkül sétálgatott a folyosókon havi egy millióért. Az volt a dolga, hogy zavart keltsen, ahol tud, és minél kellemetlenebbé tegye Alföldi számára az utolsó hónapokat. De ez sem sikerült.

Az is nyilvánvalóvá válik az interjúkból, és ez is része a regnáló hatalom anatómiájának, hogy hány nagy közönséget vonzó, művészileg sikeres előadás ment veszendőbe azáltal, hogy egy agresszív, politikailag motivált igazgatóváltás történt a színházban. A színészek ugyanis vállalták volna, hogy a szerződésük felbontása után is visszajárnak egyes darabok műsoron tartása érdekében.

Alföldi felidézi az 2013. januári társulati ülést, amelyen a kinevezett új igazgató is részt vett. Itt többek között kijelentette, hogy aki marad, az számítsa arra, hogy ezután rossz színész lesz. Alföldi megjegyzi, hogy a messziről jött ember nem ismerte a Nemzeti színészeit.

ítélőképességét és szellemi kapacitását. Volt, aki ennek az ülésnek a hatására döntött úgy, hogy nem marad.

Ezen a januári estén Mohácsi darabja, az *Egyszer élünk* ment. Megnézte. A hatalmas sikert, a vastapsot is megtapasztalta. *Ő rombolni jön – ez világos, mivel a sikeres előadások átvételétől is elzárkózott* - jegyzi meg Alföldi.

Végül 17 színész maradt, és 14-en jöttek újak. Eleinte úgy volt, hogy négy előadás megy majd tovább – a *Bányavirág*, *A fősvény*, a *Sirály* és a *Shakespeare összes rövidítve, angolul*. Aztán Kulka János bejelentette, hogy nem hajlandó színpadra lépni egy olyan színházban, amelynek az igazgatója nem határolódik el a mellette ülő szájából nyilvános tévéadásban elhangzó homofób, mások emberi méltóságát sértő megjegyzésektől.

Így aztán a semmibe tűntek: a *Bánk junior*, a *Tragédia*, a *Csongor*, az *Angyalok Amerikában*, az *Amphitryon*, a *Három nővér*, *A velencei kalmár*, a *Mephisto*, *A tanítónő*, *A jég*, az *Én vagyok a Te*, a *Magyar ünnep*, az *Úri muri*, az *Egyszer élünk*, a *Hamlet*, a *Lócsiszár*, a *Kvartett*, a *Tartuffe*, a *Holdbéli csónakos*, a *Náthán gyermekei*, *Az ördög szekrénye*, az *Orpheusz alászáll*, a *Szent Johanna*, a *Hazafit nekünk*, a *Tizenkét dühös ember*, a *Vadászjelenetek* - 26 előadás, és velük együtt egy nagyon is nemzetis program.

Jean Lambert-Wild – *Az ördög szekrénye* – cigány mesék
(Fodor Tamás, Molnár Piroska, Tompos Kátya)

Shaw: Szent Johanna (rendezte: Alföldi Róbert, díszlettervező Alföldi Róbert, az 1543-ban készült csíkmenasági oltárról készült fotót felhasználásával)

Szent Johanna (Bánfalvi Eszter)

Az öt évvel korábbi igazgatóváltáskor Jordán Tamás és Alföldi Róbert félévig együtt dolgoztak a zavartalan átadás-átvétel érdekében, és Alföldi többet is műsoron tartott a Jordán Tamás igazgatása alatt készült előadásokból. Csak fokozatosan alakította át a repertoárt. Most az új igazgató *tabula*

rasára készült. Inkább Debrecenből és Beregszászról átvett előadások és különböző vendéjátékok töltsék ki a műsort, semhogy egy is megmaradjon az Alföldi-korszak rendezéseiből, legyen az akár két Serban-rendezés is (*Három nővér*, *Angyalok Amerikában*), akinek a nevét ő is szeretne volna lobogtatni.

Kordokumentum is, mint láthatjuk, Csáki Judit könyve, annak ellenére, hogy a szerzői szöveg alig tér ki a politikai támadásokra, interjúalanyai azonban igen. De idéz kritikusoktól is, akik értelmezik Alföldi színházát és az ellene folyó politikai támadásokat, köztük Bán Zsófia irodalomtörténész: *"Egyszer élünk avagy a tenger azontúl tűnik semmiségbe, ez az újonnan bemutatott Mohácsi János-rendezte darab címe, alcíme szerint zenés katonadolog, igen, ez is egy hír, és még hír lesz sokáig, mert könnyen lehet, hogy az évad előadása született meg a minap a nemzet színházában. Ki darabot rendez, ki színházat igazgat, ki interpellál, izgat és felizgat, aki kérdez: képviselő, aki válaszol: államtitkár, játék és muzsika, egyszer élünk, ez már az előadás? kérdeznénk, mint az egyszeri nézőnéni, aki nincsen szokva modern, formabontó darabokhoz, és igazunk lenne, mert ugyan mi volna formabontóbb annál, mint hogy képviselő nyilatkozik az ország házában színdarabokról, jelenetekről (igen, jól hallották), melyeket ugyan nem látott, ámde bizony szégyentelenül obszcénna és a nemzet színházához méltatlannak ítél, s egyúttal követeli a színház igazgatójának késedelem nélküli menesztését, aki a színházat, idézem, csak melegezőnek használja, s huncutul csippent hozzá a szemével a szabadidős, nyári öltönyében, buzizgatunk, zsidóztatunk, urasan mulatjuk a lassú délelőtti, társai hálásan nyihognak a hátsó sorokban, mint az egyszeri gimnazisták, s szinte hallom az időalagútból, mit röhögtek ott hátul, hadd nevéssünk mi is!, de hát mi most jól tudjuk, hogy ezek mit röhögnek, hiszen ők is tudják, amit mi (tudják hogy mi tudjuk hogy ők tudják), hogy forma van bontva, mert hát éppen ez volna az új stílus (style nouveau) lényege, hogy bontják, talajig lebontják a formát, mindent, ami eddig keretet adott bárminő tartalomnak, legyen az alkotmány, demokrácia, jogállam, kultúra, méltóság, mindegy, csak hadd szóljon jó nagyot, durranjon, aztán fogjuk be a fülinket és meneküljünk, bele az éji homályba, majd csak lesz valami, egyszer élünk."*

Csáki Judit könyve **három** olyan **kérdéskört** jár körül, amely a nemtelen gyűlölködés hangzavarából mint tartalmi-művészi szempontból legitim problémafelvetés értelmezhető. **Az egyik:** mi tesz egy színházat nemzeti színházzá, és vajon Alföldi színháza megfelelt-e ezeknek a kritériumoknak. Vagy másként megfogalmazva: Alföldi nemzeti színház-konceptiója miként illeszkedik a hagyományokhoz. **A másik** kérdés, hogy művészi szempontból hogyan értelmezhető a meztelenség, mi lehet a szerepe a színpadon. **A harmadik** pedig annak a vizsgálata, hogy milyen kontextusban jelenik meg a homoszexualitás a Nemzeti Színházban bemutatott darabokban, és mi a szerepe ennek a problémakörnek az egyes előadásokban.

A nemzeti színház mibenléte, értelmezése, koncepciója természetesen sokféle lehet. Mást jelentett a 19. század elején Pesten, amely akkor többségében németajkú város volt, és a színjátszás is először német nyelven honosodott meg. A küzdelem akkor a magyar nyelvű színjátszásért, a magyar nyelv státuszáért folyt, és része volt a nemzetté válásért folyó küzdelemnek. Ne feledjük azt sem, hogy az ország hivatalos nyelve ekkor még a latin volt.

Mást jelent a nemzeti színház a 21. században egy olyan országban, ahol az állampolgárok döntő többségének magyar az anyanyelve, sőt az idegen nyelvek ismerete sem túl általános, még a nemzeti kisebbségek esetében sem.

Ha a **repertoár** felől közelítjük meg Alföldi színházát, messzemenőig megfelel a hagyományoknak. A Nemzeti Színház öt évében bemutatott művek alapján, aligha mondhatunk mást, mint azt, hogy Alföldi Róbert a magyar hagyományokat figyelembe véve állította össze a színház műsorát.

Ami a **játékstílust** illeti, ahogy említettük, nem volt kísérleti színház, nem keveseknek, nem a vájtfüleknek készült. Igényes volt, modern, bátor, és komoly közönséget vonzott, képes volt megszólítani a fiatalokat. Volt saját nyelve, saját szemlélete, saját közönsége

A **meztelenség** más, ha öncélú vagy olcsó sikerhajhászás, mintha művészi funkciója van, ha **maga is jelmez**. A *Szent Johannában* pedig a mű végén a máglyahalál előtt olyan erős jel, amelyben a tisztaság, a védtelenség, a pusztulásra ítélt élet és a szépség pusztulása miatt érzett fájdalom nyomatékosítását szolgálja. Kiemeli a megalázás szándékának a bukását, és a valódi értékek győzelmét, így fontos része a katarzisnak. A *park* esetében a célt és értelmet vesztett létezésről és az örökös keresésről szól, és a zsákutcákról. Talán Ascher Tamásnak van igaza, amikor azt mondja, hogy Botho Strauss darabja a Schaubühnén, az elegáns és gazdag elit számára előadva jobban a helyén volna. A darab problematikájára nem feltétlenül ennek a színháznak a közönsége igazán fogékony.

A *Tragédia* római színében nincs meztelenség, csak erotika. Ebben csak az találhat kifogást, aki nem ismeri a művet. Az ordenáré politikai támadások hangadói esetében nem ritka az ordító műveletlenség. Ők azok, akik a *János vitéz*ben Jancsi és Juliskáról beszélnek.

A **homoszexualitás** a *Vadászjelenetekben*, az *Angyalok Amerikában*, *A parkban*, *Hazafit nekünkben* (Redl ezredes) és a *Mephisto* jelenik meg. Az első kettő a kirekesztés, a mássággal szembeni türelmetlenség általános emberi problémájáról beszél. A *Vadászjelenetekben* nagyon időszerű annak a tömegpszichózisnak az elemzése, amely olyan helyzetet teremt, ahol a jóság, a szeretet, a segítő szándék üldözendővé válik a gyűlölettől megittasultak szemében.

Vadászjelenetek (Molnár Piroska, Tompos Kátya, Hollósi Frigyes, Söptei Andrea)

Az *Angyalok Amerikában* is hasonló helyzetet ábrázol. A 80-as években az AIDS-től való rettegés készítetett sokakat kirekesztő és minden együttérzést elutasító magatartásra. A kirekesztés mindig erőszakos, türelmetlen és fenyegető mentalitást kényszerít rá a jobb érzésűekre is. Aktuálissá az előítéletesség és a tudatlanság következményeinek a bemutatása teszi.

Angyalok Amerikában. Rendezte: Andrei Serban

A *Redl ezredes*-ben nem a homoszexualitás, hanem a hazugságba kényszerítés, a képmutatás, a zsarolhatóvá válás a valódi problematika. A *Mephisztóban* pedig az első és a második feleség homoerotikus vonzódása szinte észrevehetetlen, de a 20-as, 30-as évek légkörének hiteles megjelenítésének a része.

Osborn: Hazafit nekünk! (Redl ezredes)

A Nemzeti előadásaiiban tehát nem a homoszexualitásról van szó, hanem általános emberi problémákról, mai társadalmi jelenségekről, a tolerancia erősítésének igényéről.

Alföldi Róbert mind **színészként**, mind **rendezőként**, mind **intézményvezetőként** munkában, alkotásban gazdag és eredményes öt évet töltött a Nemzeti Színházban. Ő maga is tizennégy darabot rendezett (Euripidész: *Oresztész*, Kacsóh-Heltai: *János vitéz I-II.*, Botho Strauss: *A park*, Katona József: *Bánk bán junior*, Schiller: *Ármány és szerelem*, Martin Sperr: *Vadászjelenetek Felső-Bajorországban*, Závada Pál: *Magyar ünnep*, Madách Imre: *Az ember tragédiája*, G.B. Shaw: *Szent Johanna*, Shakespeare: *Hamlet*, Osborne: *Hazafit nekünk!*, Csehov: *Sirály*, Klaus Mann: *Mephisto*

Színészként is több darabban játszott. Kiváló rendezőkkel dolgozott együtt Serban mindkét darabjában játszott, a *Három nővér*ben Versinyint, az *Angyalok Amerikában*-ban Prior Waltert, a Gothár Péter rendezte *Amphitryon*ban Jupitert, Valmontot játszotta Heiner Müller *Kvartettjében* (rendező: Gergye Krisztián), az *Oresztész*ben Cserhalmi Györgyöt váltva Menelaósz, Az *Egyszer élünkben* (rendező: Mohácsi János) Stohl András helyett a tiszteletest játszotta.

A művészi munka mellett az igazgatói feladatokat is nagy felelősségtudattal látta el, koordinálva vagy száz ember munkáját, működtetve egy nagyon összetett intézményt, egyensúlyban tartotta a pénzügyeket az állandóan csökkenő állami támogatások ellenére. Tárgyalt politikusokkal, tartott sajtótájékoztatót, megnyitott számos kiállítást, lebonyolított több vendégelőadást, külföldi vendégszereplést, rendezett külföldön, elviselte a folytonos politikai cirkuszt, amelyet céltudatosan irányítottak a színház ellen. Tárgyalt írókkal, vendégrendezőkkel, műfordítókkal, menedzselte az intézményt.

Mindeközben az Armel Operaverseny és Fesztiválon 2010-ben és 2012-ben is díjat nyert, 2010-ben a legjobb produkció közönségdíját Knut Vaage *Veslefrikk* c. operájának színreviteléért, 2012-ben pedig a legjobb produkció díját Willam Mayer *Haláleset a családban* színreviteléért.

Olyan jól nem tudott dolgozni, hogy lehetőséget kapjon a munkája folytatására. Ehelyett tabula rasát csinálva eltüntették minden művészi munkáját. A színháza egyetlen előadása sem látható többé, kivéve a Vígszínházba átvitt *Mephistot*. Azonban a Vígszínház elfoglalása is napirenden van. Hamarosan az is a Nemzeti sorsára juthat.

Búcsú

A Nemzeti Színház utolsó bemutatója a *Mephisto* volt 2013. május 10.-én, és június 22.-ig tíz alkalommal játszották telt házzal.

Az utolsó előadás végén a nézők "Köszönjük!" feliratú A4-es lapot tartottak fel néma csendben, miközben egy trombitás [Nini Rosso *Il Silenzióját \(Búcsúdala\)*](#) játszotta a karzatról, ahonnan több transzparenst is lelógattak: „Jog az élethez és a szabadsághoz”, „Köszönjük!” és „To Be or Not to Be” feliratokkal. A közönség húsz percig tartó vastapssal és virágessövel búcsúzott az Alföldi vezette Nemzeti Színháztól.

A 2013. június 30-i gálaesten és szabadtéri koncerten találkozott utoljára a közönség az Alföldi-féle színház művészeivel, amelyet a CSAK (Csoport a Kultúráért) szervezett.

Írók, költők, színészek, zenészek léptek fel. Bodrogi Gyula, Pogány Judit, Csákányi Eszter énekelt, Dés László zenélt, Mácsai Pál Weöres Sándor-verset mondott, Gálffi László Márai Sándor *Füves könyvéből* olvasott fel. Egy-egy korábbi felvételük lejátszásával megemlékeztek Garas Dezsőről és Hollósi Frigyesről. Gergye Krisztián és társulata táncolt, a Kaposvári Egyetem végzős színészhallgatói énekeltek. Térey János, Sinkó László, Spiró György, Esterházy Péter, Nádasdy Ádám és Závada Pál egy-egy írását olvasta fel.

Spiró György egy fergeteges szatírárt adott elő az Orbán-kurzus lényegéről: egy egyéni képviselői indítványként benyújtott (fiktív) törvényjavaslatot olvasott fel arról, hogyan kell minden lakosnak tisztaszobává átalakítania a konyháját, hány imát kell mondani az asztalnál, a hatóság miként ellenőrzi a törvény betartását.

Éjfélkor kihunyt a díszkivilágítás. Alföldi Róbert megköszönte a részvételt és jó éjszakát kívánt mindenkinek.

Néhány másodperc múlva, július 1.-jén új korszak kezdődött a Lágymányosiról Rákóczivá átnevezett híd tövében álló „*ronda ház*”-ban.

Íme, egy részlet Esterházy Péter „*Se ünneplős, se nem ünneplős ujjgyakorlat*”-ából, amelyet a búcsúesten olvasott fel. Pontosan leírja, mi is történt itt valójában:

„Nem beszélek azokról, akik miatt ma itt beszélnem kell. Lelkük rajta... mert amint mondják, minden rendben van, szerződések lejárnak, igazgatók jönnek-mennek, minden le van papírozva demokratikusan, mi a problema.... ahogy jó kollégám Mikszáth Kálmán mondja: hát mit nem szabad itten? Mindent, válaszol a nagy palóc az ő régi nagy derűjével.

Demokratikusan is szét lehet verni egy társulatot. Az általuk választott, a mi pénzünkkel dolgozó állami tisztviselők változatos módon tudnak kulturálatlanul viselkedni, kulturbarmok, ahogy a költő mondja, leleményesen tudnak ártani a kultúrának. vagyis – ha már – a hazának”

Nádasdy Ádám pedig így búcsúzott az Alföldi-korszaktól:

*ha el is tűnik, ami itt honolt,
egy régi kollégám üzeni nektek:
ez jó mulatság, férfimunka volt!*

Csáky Judit könyvéből rekonstruálható a Nemzeti Színház öt évének története, az ott folyó művészi munka, és egyúttal az is, ami körülötte az országban végbe ment. Sokan nem látnak tisztán, vagy nem hisznek a szemüknek. Alföldi azonban pontosan érti, amit megtapasztalt: „... *nem az ízlésről van szó, nem az a fontos, hogy az általa preferált ízlés előtérbe kerüljön, hanem az, hogy ne legyen más, csak egyféle kultúra, semmi, semmi más. Ehhez azonban nem építeni, hanem pusztítani kell – annak meg a színházhoz semmi köze.*”